

۱۵ میلیارد دلاری نفت ایران از سوی اروپا را صادر نکرد، چرا که فرانسه برای اجرای خواسته ایران نیاز به مجوز آمریکا داشت. بعد از اعلام مخالفت آمریکا و زمانی که دیگر مشخص شد این کشور با طرح ابتکاری فرانسه که پس از هفته‌ها بحث با ایران توانسته بود رضایت ضمنی آن را نیز به دست آورد، مخالفت کرده و حداقل در کوتاه مدت نمی‌تواند پاسخگوی مطالبات ایران باشد، اجرای گام سوم اجرای کاهش تعهدات برجامی در ۱۵ شهریور ماه از سوی ایران اعلام شد. در این مرحله همه محدودیت‌های تحقیق و توسعه ایران برای پیشرفت برنامه‌های هسته‌ای برداشته شد و به دستور رئیس جمهوری ایران، مقرر شد که گسترش روند تحقیق و توسعه در زمینه انواع سانتریفیوژهای جدید و ملزومات غنی‌سازی در سطوح بالاتر در دستور کار سازمان انرژی اتمی ایران قرار گیرد. بهروز کمالوندی، سخنگوی سازمان انرژی اتمی گفت که با اجرایی شدن گام سوم عملیات زیادی از محدودیت‌های برجامی در حوزه فنی برداشته شده و فعالیت‌های هسته‌ای ایران به حالت قبل از برجام و البته گسترده‌تر از قبل باز خواهد

همه تحریم‌ها به دیدار باروحنی گره زده بود و ایران هم انجام این دیدار را ابتداء به لغو تحریم‌ها مشروط کرده بود. این شرط‌گذاری، بی‌نتیجه ماند تا وقتی که ترامپ از دیدار باروحنی ناامید شد و در نطق خود در مجمع عمومی سازمان ملل گفت که «قصد ندارم تحریم‌ها را بکنم». روحانی هم در نطق خود گفت که «عکس یادگاری آخرین ایستگاه مذاکره است، نه اولین ایستگاه آن».

■ تهدید اروپا و پاسخ ایران

گام چهارم کاهش تعهدات برجامی ایران از نیمه آبان ماه ۹۸ و از سایت «فردو» آغاز شد. در این گام عملیات گازدهی به سانتریفیوژهای مستقر در فردو آغاز شد در حالی که بر اساس توافق هسته‌ای، هزار و ۴۰۴ سانتریفیوژ در داخل فردو مشغول به کار بودند اما به آنها گازدهی نمی‌شدند. آغاز گازدهی به ۱۴۰۴ سانتریفیوژ فعال در سایت فردو و همچنین تولید مجدد اورانیوم غنی شده در فردو (ادامه گام سوم) با واکنش اروپا مواجه شد و مکرر که پیش از آن تلاش زیاد اما ناکامی برای یافتن راه حل احیای برجام انجام داده بود، واکنش تندتری در

گشت. ایران همچنین در حالی که برای اجرای گام چهارم به اروپا هشدار می‌داد، اعلام کرد که اگر تحریم‌ها بر داشته شده و برجام اجرا شود، حاضر است در قالب ۵۰ مذاکرات را آغاز کند. این در حالی بود که پیش از آن، هرگونه مذاکره مجدد درباره برجام با حضور آمریکا را رد کرده بود. گام سوم در شرایطی برداشته شد که رئیس جمهوری فرانسه در هفتاد و چهارمین مجمع عمومی سازمان ملل که در هفته اول مهر ماه برگزار شد، به تلاش‌های میانجیگرانه خود جهت فراهم کردن مقدمات دیدار دوجانبه رؤسای جمهور ایران و آمریکا ادامه داد. تلاش مکرر برای رساندن دو طرف به یک توافق حتی با آماده کردن طرح چهار ماده‌ای همراه بود. این در حالی بود که ایران در آن مقطع به تغییرات جزئی در برجام راضی شده بود و پیشنهاد تصویب زودتر پروتکل الحاقی در مجلس را که طبق برجام، زمان اجرای آن سال ۲۰۲۳ تعیین شده بود به شرط لغو همه تحریم‌ها از سوی آمریکا روی میز قرار داده بود.

این بار نیز تلاش رئیس جمهوری فرانسه به دلیل فقدان اعتماد میان تهران و واشنگتن راه به جایی نبرد. ترامپ لغو

به وجود آورد. چه برخی این اقدام را قطع همکاری با آژانس و نابودی توافق هسته‌ای قلمداد کردند اما ایران اعلام کرد که همکاری‌اش را با آژانس به روال سابق ادامه می‌دهد و این گام نیز به منزله نابودی برجام نیست. با اجرای گام پنجم و پایان بخشیدن به محدودیت‌های عملیاتی در برجام از سوی ایران، انگلیس، فرانسه و آلمان که تا پیش از آن، هیچ اقدام مشخص و عملی برای محقق کردن منافع اقتصادی ایران انجام نداده بودند و تنها به ابراز تأسف و صدور بیانیه اکتفا کرده بودند، تهران را به فعال کردن نخست مکانیزم ماشه تهدید کردند. ایران پاسخ صریح و شفاف می‌باشد که این تهدید داد و ظرفیت در نامه‌ای مفصل به «جوزپ بورل»، مسئول سیاست خارجی اتحادیه اروپا توجیه حقوقی تروئیکای اروپایی را به چالش کشید. از طرف دیگر روحانی نیز هشدار داد که در صورت ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت، حیات برجام به طور جدی به خطر خواهد افتاد و حتی ممکن است که ایران گزینه خروج از معاهده منع گسترش تسلیحات هسته‌ای موسوم به «ان پی تی» را در دستور کار قرار دهد، تهدیدی که کار ساز شد و اروپا اعلام کرد که فعال شدن سازوکار حل اختلاف به معنای ارجاع پرونده ایران به شورای امنیت نیست و آنها در شرایط کنونی عزمی برای ارجاع پرونده ایران به این شوراند.

ناکامی در تهدید ایران برای بازگرداندن آن به اجرای تعهدات برجامی‌اش باعث شد که ۳۵ کشور عضو شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی در قطعنامه‌ای که با رهبری آلمان، فرانسه و بریتانیا در اواخر خردادماه گذشته و با وجود رای منفی چین و روسیه به تصویب رساندند، اجرای سناریوی تازه‌ای را با هدف فشار بر تهران کلید بزنند اما ایران به جای پذیرش خواسته آژانس که به نظر می‌رسید محصول تفاسیر مختلف از اتهاماتی و اسناد ادعایی آمریکا و اسرائیل باشد، گزینه‌های حیاتی بلندمدت و کوتاه مدت ویژه خود را روی میز گذاشت و برای اجرای آنها اعلام آمادگی کرد؛ گزینه‌هایی که نهادهای تصمیم‌گیرنده متناسب با تحولات قریب الوقوع در آژانس پیرامون آنها تصمیم‌گیری خواهند کرد.

راهبرد تلافی جویانه‌ای که دولت روحانی طی یک سال اخیر در ۵ مرحله و در مسیر توقف تعهدات برجامی ایران در پیش گرفت، در حالی بود که همزمان راه دیپلماسی را باز گذاشت و از بیگیری پیشنهادهایی که از سوی کشورهای مختلفی همچون ژاپن و شرقی منطقه‌ای‌اش مطرح می‌شد، غافل نشد. به کارگیری همه ظرفیت‌های ممکن دیپلماتیک برای گسترش روابط تجاری با حوزه شرق و تعمیق روابط با دو ابر قدرت بزرگ این منطقه یعنی چین و روسیه توانست راه مؤثری برای خنثی کردن سیاست فشار حداکثری آمریکا علیه برجام باشد؛ چنانکه تلاش‌های اخیر واشنگتن برای ممانعت از لغو تحریم‌های تسلیحاتی که قرار است در مهرماه پیش رود چارچوب برجام انجام شود، زیر سایه مخالفت صریح مسکو و چین راه به جایی نبرده است. در امتداد پیگیری این سیاست، پیش بردن روابط دیپلماتیک مؤثر با اغلب کشورهای منطقه، حتی آنها که به نحوی در دایره نفوذ عربستان سعودی قرار دارند، در واقع نقطه تلاقی دیپلماسی دولت در منطقه بوده است.

نتیجه اساسی این دیپلماسی هوشمندانه مسلمان‌بالا بودن دست ایران در شرایطی است که ترامپ در آمریکا از هیچ بهانه جویی برای قرار دادن اجرای برجام در برابر موانع و دست‌اندازه‌ها فروگذار نمی‌کند. با همین دست بالا است که ایران در کنار اثبات پایبندی خود به تعهدات بین‌المللی‌اش، اروپا را باز یگری ناتوان و شکست خورده و آمریکا را هم کشوری نامطمئن به پیمان‌های چند جانبه معرفی کرده است. فارغ از سر نوشت به پیمان‌ها و اینکه مجموعه نظام پیرامون این توافق چه تصمیمی خواهد گرفت، مجموع این گزاره‌ها امکان قابل اعتنا و بزرگ‌برنده‌ای را برای تهران جهت نقش آفرینی از جایگاه بهتر در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی فراهم کرده است حتی اگر زیر فشارهای همه‌جانبه اقتصادی آمریکا قرار گرفته باشد.